

75. KIYÂME SURESİNİN 16-19. AYETLERİNİN ANLAŞILMA SORUNLARI ÜZERİNE

Süleyman GEZER¹

Atıf/©: Gezer, S., (2018). 75. Kıyâme Suresinin 16-19. ayetlerinin anlaşılma sorunları üzerine. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 1719-1726. doi: 10.17218/hititsosbil.477194

Özet: Bu çalışma 75. Kıyâme Suresi'nin 16-19. ayetlerinin anlaşılma sorunlarına değinmektedir. Geleneksel görüşe göre ayetler Hz. Peygamberin vahiy alma sürecinde vahyi unutma kaygısıyla dilini oynatması, kendisine söylenen sözleri ezberlemeye çalışması olarak tasvir edilmektedir. Ne var ki günümüzde bu ayetler geleneksel anlayışın aksine ahirette günahkâr insanların durumunu resmeden bir biçimde ele alınmaktadır. Yani bu ayetlerin muhatabı, hesabının acele görülmesini isteyen kişi olarak resmedilmektedir. Böyle yorumlamanın gerekçesi olarak bahse konu ayetlerin surenin diğer pasajlarıyla uyum içinde olmaması gösterilmektedir. Bu görüşün savunulmasında ki temel neden ise, Kur'an'ın kendi içinde bütünlüklü bir yapı olarak görülmesi ve değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: *Kıyamet, Kur'an'ın Bütünlüğü, Vahiy.*

Some Evaluations About the Issues of Understanding of 16-19th Verses of Qiyâmah Sûrat [75]

Citation/©: Gezer, S., (2018). Some evaluations about the issues of understanding of 16-19th verses of qiyâmah sûrat [75], *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 11(3), 1719-1726. doi: 10.17218/hititsosbil.477194

Abstract: This study deals with the issues of understanding of 16-19th verses of Kiyamah Surah [75]. According to the traditional view, the verses are portrayed as the Prophet's attempt to replay the language with the fear of forgetting revelation during his revelation, and to try to memorize the words spoken to him. Today, however, these verses, contrary to the traditional understanding, are handled in a way that portrays the situation of sinful people in the hereafter. As a reason for such interpretation, it is shown that the verses of the subject matter do not comply with other passages of the surah. The main reason for defending this view is that the Qur'an is viewed and evaluated as a whole within itself.

Keywords: *Day of Judgement, Qur'anic Coherence, Revelation.*

1. GİRİŞ

Kıyâme suresi Mekke döneminde indiği kabul edilmekte olup nüzul sıralamasına göre 31. suredir. Karia suresinden sonra, Hümeze suresinden önce indiği genel olarak öngörülmektedir. Toplam olarak kırk ayetten oluşmakta olup ismini ise süreninin başında geçen kıyâme' kelimesinden almaktadır. Sure içerik olarak kıyamet gününün dehşetinden, insanların hesap vermesinden, amel defterlerinin açılmasından, kâfirlerin hallerinin tasvir edilmesinden ve cehennem durumundan bahsetmektedir. Birkaç ayette ise amel defteri sağından verilenler ve onların cennete oluşlarına değinmektedir. Sure her ne kadar konu bütünlüğü olarak kıyamet ve ahvalinden bahsetmiş olsa da 16-19. ayetlerde geleneksel olarak kabul edilen görüşe göre Hz.

Makale Geliş Tarihi: 1.11.2018

Makale Kabul Tarihi: 29.11.2018

¹ Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü/ Ahmet Yesevi Üniversitesi, Dintanu Bölümü, e-mail: sulgezer@hotmail.com, http://orcid.org/0000-0002-3545-8076

Peygamberin vahiy tecrübesine maruz kaldığı zaman vahyin zihninde yerleşmesi veya unutma kaygısıyla uygulamış olduğu davranışlardan bahsetmektedir. Daha sonra ele alınacağı gibi bazı yorumculara göre ayetin anlamı peygamberin vahiy tecrübesi esnasında sergilemiş olduğu tutumla ilgili değildir. Aksine ayet, hesap gününde amel defterinin muhataba okunmasıyla kişinin telaşa kapılmasını içermektedir. Dolayısıyla çalışma bu görüşü savunanların gerekçelerini, tutarlılıklarını/tutarsızlıklarını ve konuya yaklaşımlarının irdelenmesini amaçlamaktadır.

Yaygın olarak kabul edilen görüşe göre Hz. Peygamber vahiy tecrübesine maruz kalmasından dolayı, telaşa kapılıp gelen vahiyleri tekrar etmesi söz konusudur. İlgili ayetler meâlen şöyle aktarılabilir: “[Ey Muhammed] onu hemen okumak için dilini depreme. Onu [senin kalbinde] toplamak ve [sana] okumak bize düşer. O halde sana Kur’an’ı okuduğumuz zaman, onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da bize düşer.”(75. Kıyame, 16-19). Bahsedilen ayet hemen hemen bütün müfessirler tarafından Hz. Peygamberin vahye muhatap olması esnasında, gelen vahiyleri unutma kaygısıyla diliyle tekrar etmesinden ibaret olduğunu vurgularlar. (ez-Zemahşeri, trs.: IV/648-649; et-Taberi, 2000: XXIV/65-69; er-Râzi, h. 1420: XXX/ 726-729.; en-Nesefî 1984: IV/314-315; Mukâtil b. Suleyman, h. 1423: 4/512; İbn Kesîr, 2010: VIII/306-307; el-Ferra, 2011: II/927; es-Sülemi, 2008: II/323; el- Maturidi, 2005:XI/344-348). Konuyla ilgili rivayetler böyle olmasına rağmen bahse konu ayetler surenin konu bütünlüğü dikkate alınarak hesap gününde muhatapın ruh halini ve mazeretini açıklarken telaşlanmasını yansıtır bir biçimde ortaya konulmaktadır. Yani muhatap Hz. Peygamber olmaktan çıkarak ahiret gününde her bir bireyi kapsayacak şekilde genişletilmektedir. Daha sonra değineceğimiz gibi bahsedilen ayetler genellikle surenin bütünlüğü gerekçe gösterilerek “O bir takım mazeretler ileri sürecek olsa bile bunun hiçbir faydası olmayacak. [Mazeret bildireyim derken, korku ve dehşetten dili dolaşacak. İşte o zaman kendisine şöyle denecek]: “Telaşa dilini dolaştırıp durma. Bütün yaptıklarını [amel] defterinde toplamak ve şimdi onu sana okumak bizim işimizdir. Amel defterini sana okuduğumuzda, ondan ne okunduysa onu kabul et. Şayet [bir itirazın olursa] bil ki onları açıklamak da bizim işimizdir.”² (Öztürk, 2014, s.655) Genellikle bu ayetler surenin geri kalan kısmından kopuk ve ilgisiz olduğu gerekçesiyle kişinin dünyada yapmış olduğu amellerin ahirette yüzüne okunması olarak anlaşılmıştır. (Elik-Coşkun, 2015, ss. 1354-1355)³. Özellikle bu yorumu benimseyenler klasik tefsir literatüründen Fahrüddin er-Râzi’nin Kaffâl’dan aktarmış olduğu konuyla ilgili rivayeti esas aldıkları anlaşılmaktadır. Kaffâl’ın konuyla ilgili yaptığı açıklama özetle şöyledir: Allah’ın “dilini onunla depreme” hitabı peygambere yapılmış bir hitap değildir. Bu “o gün insana önden yolladığı şeylerle geri bıraktığı haber verilecek” [Kıyame, 12] ifadesindeki insana yöneltilmiş bir hitaptır. Dolayısıyla bu ifade o insana fiillerinin kötü olduğunun haber verilmesi üzerine söylenmiş olan bir sözdür. Zira ona amel defteri kitabı gösterilerek “oku kitabını... hesap sorucu olarak bu gün nefsin sana yeter.” denilecek oda okumaya başladığında dili korkudan ve dehşetten ve hızlı okumasından dolayı kekeleyecek de bunu üzerine ona “onunla acele etmek için dilini depreme kımıldatma. Çünkü ya va’din ve amellerin gereğince senin amellerini senin aleyhine bir araya getirmek ve onları sana okumak

² Bu çeviri Ka’bi ve Kaffâl’ın sıyak-sıbakla örtüşen yorumuna dayandığı belirtilmektedir. Benzer bir yaklaşım Muhammed el-Câbirî’nin Fehmu’l-Kur’an adlı eserinde dile getirilmiştir. “Buna göre dilini oynatma ifadesiyle başlayan ayetler Hz. Peygambere değil, hesap gününde bahane üreten insana hitaptır. Kaffal bu yorumu verdikten sonra, “Bu güzel bir yorumdur. Rivayete dayanmasa da aklen bunu geçersiz kılacak bir şey yoktur” der. Biz bu yorumu sadece “ara cümle” yorumunun problemlerine çözüm olduğu için değil, aynı zamanda surenin baş ve son kısımları ile bütünlük arz ettiği için de tercih ediyoruz. Nitekim bu cümlelerin sonunda “şimdi sana açıklayacağız” deniliyor ve ardından açıklama olarak “sizler dünyayı seviyor, ahireti ihmal ediyorsunuz” deniliyor.” (el-Câbirî, trs.: I/174). Nihayetinde Kur’an’ın bütünlüğü dikkate alınarak böyle bir sonuca varıldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Ünver tarafından yapılan bir çalışmada ise aynı görüş savunulmakla beraber ayetin birkaç anlamı dile getirmesi veya farklı konulara ışık tutması söz konusu olabilmektedir. (Bkz. Ünver, 2003); Benzer görüşler için (bkz. Gül, 2003, ss. 69-108).

³ Buna göre ayetler peygambere hitap eder gibi anlaşıldığı taktirde surenin geri kalan kısmından büsbütün kopuk ve ilgisiz kalacaktır. Tek seferde vahyedilen bir surede bütünlüğü bu kadar bozacak bir kopmanın olması o kadar makul değildir.

bize düşer. Öyleyse biz onları sana okuduğumuzda bu işleri yaptığını kabul etmek suretiyle okunana uy. Sonra biz onun durumunu ve cezasının derecelerini açıklarız.” denilecek. Kaffâl, devamında ise bu konuda bir haberin yani rivayetin olmadığını söyleyerek, bu açıklamanın aklen karşı konulamayacak güzel bir söz olduğunu belirtir. (er-Râzî, 1993, ss.XV/224-225). Aslında Kaffâl’in bu konuda yaptığı şey tercihini bu doğrultuda kullanmasıdır. Tutarlı olsun ya da olmasın ayetten böyle bir anlamın çıkarılması da mümkündür. Kaldı ki Kur’an metnine sadece metin merkezli bakılamayacağı açıktır. Muhatapları kendi anlam dünyalarını zenginleştirecek çağrışımlar ve farklıklar yakalama konusunda tercihte bulunma haklarının olduğunu varsaymamız gerekir; çünkü kutsal kitap mefhumu bunu destekleyen argümanlara sahip olan bir yapı arzeder. Zaten tefsir literatürü bu bakış açısının bir sonucu olarak çağlar boyu gelişerek ve zenginleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun kabul edilmesi tefsirde hiçbir yorum yönteminin ve zeminin olmadığı anlamına gelmemelidir. Kaldı ki tefsir belli bir yöntem ve disiplin içinde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Yapılan yorumlar ayetin anlam çerçevesini zorlamayacak ve metnin lafzına uygun delalatte olması gerekir. Aksi taktirde tefsirde keyfiliğin önü açılacak ve sonu alınmaz yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlanacaktır.

Konuyla ilgili sebab-i nüzul olarak aktarılan haberlerin bizim açımızdan değeri büyüktür. Anlamın keşfedilmesinde sebab-i nüzul rivayetleri müfessirin elini rahatlatan araçların başında gelmektedir. Çünkü ayetin inişinde etkili olan unsurlar ayetlerin doğru anlaşılmasında müfessirin tutunabileceği verilerin başında gelmektedir. Surenin sebab-i nüzulü hakkında aktarılan rivayetler, bahsedilen düşüncüyü peygamberin vahiy alırken unutmaya kaygısıyla gelen vahiyleri hızlı hızlı tekrar etmesinden dolayı indiği konusunda müttefiklerdir. (el-Buhari, h.1400: Tefsir, s.75; el-Ferra, 2011, s.II/927; ez-Zemahşerî, ss.IV/648-649; et-Taberî, ss.XXIV/64-67; en-Nesefî, 1984, ss.IV/314-315; İbn Kesîr, 2010, ss.VIII/306-307; es-Sülemi, 2008, s.II/ 323). Diğer yandan Katade'den gelen bir habere göre, bahse konu ayetler, Peygamberin daha önce inmiş olan ayetleri unutmamak amacıyla sık sık tekrar etmesi, çokça Kur'an okuması üzerine nazil olmuştur. (es-San'ani, 1991, s.II/267). Muhtemelen bu rivayetler sözlü kültürün hâkim olduğu bir kültürde normal karşılanması gereken bir durumdur. Çünkü bilgiler kayıt malzemelerin az olduğu bir ortamda ezber yoluyla kayıt altına alınıp saklanmaktaydı. Hz. Peygamberin de bahsedilen nedenlerden dolayı özellikle vahyin ilk yıllarında gelen ayetleri ezberlemek için ecele edip bunun için çaba harcaması söz konusudur. Ayrıca kendisinin vahyi tebliğ etmekle görevlendirilmesi, vahiy alırken muhtemelen daha titiz davranmasına sebep olmuş olabilir. Dolayısıyla ayetlerin iniş sebebiyle ilgili olarak aktarılan rivayetlerin peygamberin vahiy tecrübesiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce bahsedilen görüşü savunanların veya geleneksel tefsir literatüründen farklı bir görüşte olmalarının temel nedeni Kur'an'ı bir metin olarak görmeleri ve bunun sonucu olarak ta bahsedilen ayetleri konu bütünlüğü gerekçe gösterilerek farklı anlamalarıdır. Konuyla ilgili çalışmalarda göze çarpan ortak bir özellik, ilgili ayetlerin sure iç bütünlüğüne uymamasıdır. Öyle ki bu ayetler surenin kendi iç bütünlüğünden ayrı olmasından dolayı Hz. Peygamberin vahiy alırken dilini oynatması söz konusu olamaz. Çünkü surenin diğer pasajları kıyamet gününden, kafirlerin ve müşriklerin acınası hallerinden bahsetmektedir. Bu görüşü savunanlara göre ayetin peygamberin vahiy alırken yaptığı davranışlara hamledilmesi durumunda bu anlam surenin diğer pasajlarıyla uyum göstermemesidir. Bilindiği gibi münasebet konusu elimizde mevcut olan mushaf metni üzerinden ayet ve sureler arasında ilgi kurmaya çalışan bir disiplin olarak tanımlanabilir. (Tuncer, 2013, ss. 245-272). Ayet ve surelerin Mushaf tertibine göre bir bütünlük arzettiği, konular arasında konu bütünlüğü olduğu şeklinde birtakım iddialara sahiptir. Her ne kadar böyle bir tutum ve anlayışın izleri sahabe döneminde görülmemiş olsa da daha sonraki süreçlerde ortaya çıkan bir tutum olma ihtimali

yüksektir. Muhtemeldir ki Mushaf'ın yazılı bir metin olarak algılanması ve böyle değerlendirilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Kur'an'da her ne kadar yer yer konu bütünlüğü göze çarpsa da çoğu zamanda konular arasında bazı kopukluklar, bir konu anlatılırken başka bir konudan bahsedilme gibi özelliklerin olduğunu görebilmekteyiz. Yine biz biliyoruz ki vahiy sürecinde surenin tamamı nazil olduğu halde zaman zaman sureden bazı ayetlerin daha sonra inmesi söz konusudur. Dolayısıyla siyak sibaka veya surenin bütünlüğüne uymadığı gerekçesiyle ayetleri farklı yorumlamak yerinde bir yaklaşım olarak tasvip edilemez. Kaldı ki Kur'an metni içinde bütünlük aramak ayetler ve sureler arasında münasebet tayin etmek daha çok müfessirin çabası ve ilmi dirayetiyle ortaya çıkarılan bir sonuçtur. Bir müfessir ayetler ve sureler arasında irtibat kurarken tercihini başka bir yönde kullanırken diğer bir müfessir ise başka bir yönden irtibat kurabilmektedir. Muhtemeldir ki Kur'an metninde bütünlük arayışları da vahyin metin olarak algılanmasından sonraki döneme denk gelmektedir. Kur'an metninin üstün körü bir incelenmesi bile her zaman ayetler ve sureler arasında bir irtibatın olmadığını ispatlar niteliktedir. Zaman zaman ayetler arasında irtibat bütünlüğü görülse de bütün ayet ve surelere bu kuralın genellemesinin yapılması her zaman doğru sonucu vermeyecektir. Yani her müfessir Kur'an içinde bir bütünlük ararken belli bir ilke ve yöntemden yola çıkarak görüşünü temellendirmesi söz konusu değildir. Ayrıca ilk dönemlerde Kur'an'da bir bütünlük aramak verili durumla çelişmektedir. Şöyle ki zaten günümüz anlamında bir metin olmaktan daha çok okunan, ezberlenen ve bunun üzerinden kendisiyle amel edilen bir mahiyet arz etmektedir. Kur'an'a bir metin olarak bakılıp algılandığı zaman bu bakış açısının geliştiği varsayılabilir. Özellikle Ulumu'l Kur'an eserlerinde geçen bazı ifadeler bu görüşü kuvvetlendirir. Mesela İbn Kuteybe (ö. 276/890) Te'vilü Müşkili'l-Kur'an eserini böyle bir düşünceden hareketle kaleme aldığını söyler gibidir. Erken dönem eserlerden biri olarak kabul edilen bu eser, Kur'an metnine dönük birtakım itirazlar ve bunlara karşılık verilen cevaplar kitabın içeriğini oluşturmaktadır. Kitabının adının "Kur'an'daki müşkil ifadelerin çözümü" olarak seçilmesi bazı veriler sunmaktadır. Eserin içeriği Kur'an'da tekrarlar, çelişik ifadeler, mecaz, kıraatler konusunda verilen cevaplar, müteşabih, hazf gibi (İbn Kuteybe, 2002) konulara ayırması, metin üzerinden birtakım tartışmaların yapıldığını göstermektedir. Vahiy sürecinde metin üzerinden bir tartışmanın yapıldığına ilişkin herhangi bir habere rastlamıyoruz. Onun yukarıda bahsedilen konulara kitabında yer vermesi ve bunları temellendirmeye çalışması, her şeyden önce kitabını birtakım varsayımlar üzerine yazmadığını gösterir (Öztürk, 2002, s.24).⁴ Özellikle metin içi değerlendirmeler mushaflaşma sonrası meydana gelen gelişmeler olarak bakılabilir. Özellikle Batı dünyasında Kur'an'ın bir metin olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olarak Kur'an'a karşı haksız bir takım ithamları görebilmekteyiz (Carlyle,2004, ss.91-92).

Muhtemeldir ki Fahrüddin er-Razi'nin eserinde bahsedilen konuyla ilgili Kaffal'in anılan görüşüne yer vermesi O'nun tefsir anlayışıyla ilgilidir. Tenasüb ilminin Fahrudin er-Razi'de yoğunlaşmasının bir sebebi onun çıkarımında bulunurken yine Kur'an içinden delil getirmesinden kaynaklanabilir. Bu ise kendi tercihinin [dirayet] bağlı olarak cereyan eden bir tutum olarak görülebilir. Bir ayetin diğer bir ayetin tefsiri olarak gösterilmesi sanıldığı kadar nesnel bir zemine dayanmamaktadır. Gerçek şu ki çoğunlukla tefsir eden ayet, müfessirin dirayeti ile belirlenmektedir. Bu noktadan bakıldığında "Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri" dirayet tefsirinin unsurlarından biri olarak görülebilir. Müslümanların nüzul tarihinden sonra Mushaf metni üzerinden sureler ve ayetler arasında münasebet aramalarının pek çok nedenleri olabilir. Bunlardan belki de en önemli olanı Mushaf'a metafizik bir metin olarak yaklaşmalarıdır.

⁴ Genellikle Kur'an'daki tekrar konusunda yapılan tartışmaların hicri 3. asır itibarıyla yoğunlaştığı düşüncesi yaygındır. Bu tartışmalar bize en azından metin üzerinden birtakım tartışmaların yapıldığının göstergesidir.

Çünkü bu Mushaf anlayışı Müslümanların hayatlarının sevk eden bir anlayıştır. Çoğu zamanda kurulan bu irtibatlar müfessirden müfessire farklılık taşımaktadır. Yani her müfessirin üzerinde mutabık olduğu bir sure ve ayetler arasında bütünlük arayışları mevcut değildir. Ayrıca buna benzer örnekler Kur'an'da azımsanmayacak derecede çoktur. Daha önce bahsedildiği gibi yer yer bazı pasajlarda konu bütünlüğü dikkate alınmaksızın başka konulara geçişler ve farklı anlatımlar göze çarpar. Mesela ayetin siyak sibakını dikkate aldığımızda 20. Taha, 114. ayette⁵ geçen ifade Hz. Peygamberin vahiy alırken aceleci davrandığı ve bu konuda uyarıldığı görülür. Ayetin öncesinde 113. ayet her ne kadar Kur'an'dan bahsedilse de 115. ayet tamamen farklı bir konu olan Hz. Adem'in yasak olan ağaçtan kaçınması gerektiği konusuyla ilgilidir.⁶ Ayrıca ayette "Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'an'ı..." şeklinde okunacak nesnenin belirtilmesi konuyu başka bir alana hamletmeyi zorlaştırmaktadır (İbn Kesir,; s.V/285). Buna rağmen bu ayete farklı yaklaşımlar mevcuttur. Öyle ki metinsel bağlam içerisinde 114. ayet Peygamber'in vahiy alma şeklinden değil, bilmediği veya kendisine bildirilmeyen meseleler hakkında insanlara din adına bilgi vermesinden bahsetmektedir. Kur'an'da genel olarak bahsedilen konuların yeterli bilgi verilmeyen ayrıntıları hakkındaki sorulara cevap vermesi; böylesi konularda hüküm vermesi veya insanlarla tartışmaya girmesi Peygamber'e yasaklandığı dile getirilir (Gül,2003 s.86). Bahsedilen ayet hakkında Muhammed Esed tarafından yapılan yorum ilginçtir. Özetle Esed Kur'an'ın kendi içinde bir bütün olduğunu, Kur'an mesajını tam olarak anlamak isteyen kimselerin aceleci yaklaşımlardan uzak durması gerektiğini belirtir (Esed, 1997: 641-642).⁷ Doğaldır ki bu yapılan yorum bir tefsir olmaktan daha çok bir te'vildir.

Bahsedilen ayet [Kiyame 16-19] hakkında mevcut görüşleri bir an kabul etsek bile Hz. Peygamberin vahiy tecrübesine maruz kaldığı zaman telaşa kapıldığı, kendisine vahyedilen ayetleri ezberlemek amacıyla hareket ettiğini gösteren ayetler mevcuttur.⁸ Bu ayetler beraber düşünüldüğü vakit peygamberin ezberlemek amacıyla gelen ayetleri tekrarlaması söz konusudur. Bu düşünceyi destekleyen bazı hadislerde söz konusudur. Bu rivayetlerde benzer bir tasvir yapılır. Öyle ki peygambere vahiy geldiği zaman dilini oynatır ve onu ezberlemeye çalışırdı. Bu konuda peygamberin zora girmemesi tavsiye edilerek kalbinde vahyin toplanmasının Allah'a ait olduğu dile getirilir (el-Buhari, Kitabu't-Tefsir, 75; Muslim, 2006: Salât 48).⁹ Yukarıda verilen ayetler ve hadisler beraber düşünüldüğünde vahyin özellikle ilk yıllarında peygamberin vahiy alırken unutturum gayesiyle gelen vahiyleri tekrar etmesi söz konusudur. Ayetin bütünlüğü veya siyak sibakı dikkate alınması gerektiğini söyleyenler aynı hassasiyeti diğer ayetlerde göstermemeleri ilginçtir. Ayrıca Kur'an'da kullanılan ifade kalıplarının anlam konusunda bazı ipuçları taşıdığı söylenebilir. Daha önce bahsettiğimiz 20. Taha, 114 ayette

⁵ "Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'an'ı acele okumaya kalkma; "Rabb'im, ümimi arttır" de." 20. Tâhâ, 114.

⁶ "Andolsun biz, önceden Adem'e [o ağaçtan yememesini] emretmiştik, unuttu. Biz onda bir azim bulmadık." 20. Tâhâ, 114.

⁷ Esed özetle Kur'an'ın Allah kelâmı olması hasebiyle onu oluşturan parçaların hepsinin birbiriyle tutarlı ve bağlantılı tam bir bütün oluşturduğunu ifade eder. Bundan dolayı Kur'an'ı anlamak isteyen kişilerin aceleci yaklaşımlardan yani ayetleri ait oldukları umumi anlam örgüsünden soyutlayarak onlardan aceleci sonuçlar çıkarmaktan sakınmalı ve Kur'an'ı bir bütün olarak ele almalıdır. "Kur'an Allah'ın sözü olduğuna göre, onu oluşturan parçaların hepsi -ibareler, cümleler, ayet ve sureler- bir arada birbiriyle tutarlı ve bağlantılı tam bir bütün meydana getirmektedirler. Bunun içindir ki, Kur'an'ın mesajını tam olarak anlamak isteyen kimse, 'aceleci yaklaşımlardan', yani ayetleri ait oldukları umumi anlam örgüsünden soyutlayarak onlardan aceleci sonuçlar çıkarmaktan sakınmalı, Kur'an'ı bir bütün olarak ele almalı, münferit meseleleri bu bütün içerisinde değerlendirmelidir."

Bu ayet vahiy alma süreciyle ilgili olduğu halde bazı hadislerle dayanılarak vahiy alma ve okuma süreciyle ilgili olmadığı vurgulanmaktadır. "Kulum beni andığı ve dudaklarını benim için hareket ettirdiği zaman ben onunla beraberim." Buhari, Kitabu't-Tevhid, 49/43.

⁸ "Sana Kur'an'ı okutacağız, unutmayacaksın. Yalnız Allah'ın dilediğini unutursun. O açığı da bilir, gizli olanı da." 87. A'la, 6-7. Bu ayet açıkça gelen vahiylerin Allah tarafından peygambere okutulması yani bir anlamda ezberlemesinin sağlanmasını ve bunun üzerine onun unutmayacağını vurgulamaktadır. Ne var ki bu ayet grubu bazı meallerde "Biz sana Kur'an'ı öğretip belleteceğiz....." şeklinde Türkçe'ye aktarılmıştır (Öztürk, 2014: 675). "De ki: Allah'ın izniyle Kur'an'ı kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdeci olarak senin kalbine indirdiği için kim Cebraile düşman olursa." 2. Bakara, 97.

⁹ Taha suresi 114. Ayet hakkında Bu ayet vahiy alma süreciyle ilgili olduğu halde bazı hadislerle dayanılarak vahiy alma ve okuma süreciyle ilgili olmadığı vurgulanmaktadır. "Kulum beni andığı ve dudaklarını benim için hareket ettirdiği zaman ben onunla beraberim." (Buhari, Kitabu't-Tevhid, 49/43).

geçen “sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur’an’i acele okumaya kalkma” ifadesinin benzerinin geçmesi dikkate alınması gerekli bir üslup özelliğidir. Ayetin öncesinde gelen ifadeye açık açık Kur’an’ın arapça bir Kur’an olarak indirilmesinden bahsedilmektedir (20. Taha, 113).

Ayrıca “Onu [senin kalbinde] toplamak ve [sana] okumak bize düşer” onu bir araya toplamak bize düşer” şeklinde geçen ibarede zamirin anlamının Kur’an’ın Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman döneminde toplanması gerçeğiyle çeliştiği dile getirilir. Oysa ki bu ayet geleneksel tefsir literatüründe gelen vahiylerin Hz. Peygamberin kalbinde korunması yani ezberlenerek korunması olarak kabul edilmiştir (et-Taberî, ss.XXIII/500-501).¹⁰ Dolayısıyla ayette geçen cem’ kelimesini daha sonra gerçekleşen Kur’an’ın iki kapak arasına toplanmasıyla ilgili bir kavram olarak değerlendirmek vakıya uygun düşmez. “Bu yorumda toplama (cem’) kelimesine göğsünde toplamaktan mecaz olarak ezberletme anlamı verilmesi, bize göre, gerçeğin bu olmasından değil; sırf geleneksel yorumun doğrulanması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu kelimenin hemen akabindeki okuma (kur’an) kelimesine okuma, okutma, [hafızasında] toplama gibi anlamlar verilmesi, geleneksel yorumun tutarsızlığını açıkça gözler önüne sermektedir.” Bu düşünce isabetli görülmez. Çünkü kurumsal anlamda Kur’an’ın toplanmasından önceki tarihlerde cem’ kelimesi hıfz anlamında yani ezberlemek anlamında kullanıldığına dair işaretler mevcuttur. Kaldı ki Kur’an’ın ezberlenmesinde bilgilerin bellekte toplanması vardır. Mesela Zerkeşi’nin Kur’an’ın toplanması hakkında açıklama yaptığı bölümde “Ezber yoluyla Kur’an’i cem’ edenlerin açıklaması hakkında “ bir başlık atması ilk dönemlerde bu iki kelimenin birbirinin yerine kullanıldığına dair bir işareti olarak ele alınabilir (ez-Zerkeşi, 2001, s.I/304).¹¹ Ayrıca tarihsel verilere göre Kur’an’ın cem’ faaliyeti Hz. Peygamberin vefatından sonra gerçekleşmiştir. Buna rağmen ayette geçen cem’ kelimesini Kur’an’ın toplanmasına hamletmek ve daha sonra gerçekleşecek bir eylem için Kur’an’dan keyfi olarak bir dayanak bulmak gerçeklikle bağdaşmayan bir tutum olduğu açıktır.

Tefsir çabası aslında iki temel üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Günümüze kadar gelen tefsir rivayetleri bizim açımızdan önemlidir. Diğeri ise tefsirin dil üzerinden şekillenmesi söz konusudur. Bahsedilen iki temel tefsir yapacakları yakından ilgilendiren ve müstağni kalınamayacak kadar önemli olan araçlardır. İnceleyebildiğimiz kadar bahsedilen konuyla ilgili tefsir kaynaklarında sadece Razi’nin Kaffal’dan aktarmış rivayetten başka bir yorum göze çarpmaz. Müfessirlerin genel görüşü ve tercihi bu doğrultuda olmasına rağmen sadece bir rivayete dayalı olarak tercihte bulunmak ve sure bütünlüğüne uymadığı gerekçesiyle diğer ayetlerle uyumlu halde tefsir etmek ne anlama gelmektedir. Buna benzer ayetler Kur’an’ın diğer pasajlarında mevcutken ve varsayılan uyumu bozmasına rağmen bununla ilgili herhangi bir söz edilmemesi ilginçtir. Oysa bu düşünceyi olumsuzlayan Kur’an metninden birçok örnek bulmak zor olmasa gerek. Tarihten bu yana müfessirlerin peygamberin vahiy tecrübesiyle irtibat kurarak yorumladıkları ayetleri, Kur’an’ın konu bütünlüğüne uymadığı gerekçesiyle farklı bir şekilde yorumlamak üzerinde durulması değer konular arasındadır.

Geçmişten gelen rivayet malzemesi müfessirler için önemlidir. Çünkü ilk müfessirlerin kaynağa yakın olmaları yorumun veya ayetin söylemek istediği anlamı yakalama konusunda daha isabetli olmaları söz konusudur. Kur’an’ın bütünlüğüne uymadığı gerekçesiyle bahsedilen ayeti farklı bir yorumlamaya tabi tutanlar Kur’an’ın diğer konularıyla ilgili aynı hassasiyeti göstermedikleri anlaşılmaktadır. Zihindeki bir düşüncenin doğrulanması adına yapılan bu

¹⁰ Mesela bu ayet hakkında erken dönem müfessirlerinden olan Taberî gelen vahiylerin peygamberin kalbinde (hafızasında) toplanması ve korunması olarak yorumlar.

¹¹ İsmail Cerrahoğlu İbnü’n-Nedim’in el-Fihrist adlı eserine dayanarak Hz. Peygamber zamanında Kur’an’i cem’ edenler diye başlayan bölümde cummâ’ kelimesinin ezberleyenler anlamında kullanılmasının muhtemel olduğunu söyler. Ne var ki bahsedilen eserde açık olarak böyle bir ifade geçmemektedir. Konuyla ilgili bilgiler için bk. (Cerrahoğlu, 2017: 74).

bütünlük arayışları maalesef Kur'an'ın diğer pasajları için uygulamaya konulmaması ilginç noktalardan biri olarak görülebilir. Ayrıca Kur'an'ın diğer pasajlarında geçen 20. Taha, 114 ve 87. A'la, 6-7. ayetlerinin konumuz olan ayetlerle beraber değerlendirilmemesi ilginç olan yaklaşımlardan biri olduğu söylenebilir. Oysa benzer ifade kalıplarından yola çıkarak daha sahih ve tutarlı yorumlarının yakalanması söz konusu olabilirdi (Türcan, Dinç, 2015/2, ss.5-34). Bahsedilen iki ayette Kur'an'a ve vahye açık işaretler olduğu görülür. Dolayısıyla konumuzun başlığı olan ayetle bu ayetler beraber düşünüldüğü vakit ayetlerin anlamının vahiy alınması süreciyle ilgili olduğu sonucuna götürür. Ne var ki böyle bir durumda şu soru akıllara gelmektedir: "Bulunan şey (anlam), metnin metinsel tutarlılığına ve bunun ardındaki özgün bir anlam sistemine bağlı olarak söylediği şey midir, yoksa alıcıların kendi beklenti sistemlerine bağlı olarak buldukları şey midir?" (Eco, 1996, s.74).

2. SONUÇ

Yukarıda isimleri verilen çalışmaların ortak özelliği geleneksel yaklaşımın ayetlerin genel bütünlüğüne uymaması olarak tasvir edilmesidir. Fakat surenin sıyak sıbaki veya bütünlüğü bozduğu gerekçesiyle tercihte bulunmanın başka bir çıkarım olduğu açıktır. Bütünlüğü bozduğu gerekçesinin arkasında yatan ana nedenlerden biri Kur'an'ın bütünlüklü bir yapı olarak görülmesinin yattığı belirtilebilir. Bütünlüklü bir yapı olarak görülmesinin arkasında yatan ana nedenlerden biri Kur'an'ın bir metin gibi algılanmasıdır. Buna göre bir metinde aranan özelliklerin başında insicamlı ve ayetler arasında konu bütünlüğünün aranması vb. gibi bir metinde bulunması gereken özellikler aranmaktadır. Aksine Kur'an'ın bir metin olarak okunması durumunda yazılı bir metinde bulunmaması gereken birtakım özellikler mevcuttur. Öyle ki bir metinde aranması gereken özelliklerin başında onun kendi içinde bütünlüklü bir yapıya sahip olması beklenir. Oysa Kur'an'ın indiği süreç dikkate alınırsa bütün bunların bir sorun olarak görülmediği anlaşılır.

Geçmiş tefsir literatürü yukarıda bahsedilen istisna dışında böyle bir anlam üzerinde durmamıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamberin vahiy konusuna yabancı olduğunu gösteren ayetler dikkate alındığında gelen vahiyleri kaybetme veya unutma korkusuyla bu türden davranışlar sergilemesinin mümkün olduğu sonucu çıkarılabilir. Belirli bir tarihsel dönemde teşekkül etmiş olan Kur'an metninin doğru anlaşılabilmesi, metnin doğru anlamının taşıyıcısı olan tarihsel verilerin dikkate alınmasına bağlıdır. Tarihsel verilerin göz ardı edilmesi yahut pragmatist bir biçimde kullanılması durumunda, okur ve metin arasındaki ilişkinin sınırları belirsiz hale gelecek, bu da okurun metinden "yeni" anlamlar üretebilmesinin önünü açacaktır. Metnin tarihinden bağımsızlaş(tırıl)ması anlamına gelen bu tür bir okuma biçimini önerenler, metnin kendi bütünlüğü içerisinde okunması halinde kendilerince tutarlı anlamlara ulaşabileceğini düşünmektedirler. Maalesef günümüzde ikinci kısım daha çok tercih edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'ı kendi beklentileri, düşünceleri ve kanaatleri doğrultusunda anlamak isteyen, hiçbir tarihi, dile ait verileri dikkate almadan peşin ön fikirleriyle anlamak isteyen epey bir kitlenin mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Bunun bir sonucu olarak özden uzak farklı Kur'an yorumlarının ortaya çıkmasının önü açılmaktadır. Oysa tefsir faaliyetinin belli bir gelenekle beraber ilerleyen bir süreç olarak görülmesi gerekliliği izahtan varestedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak, E. B. b. H. E. (1991). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim -Tefsiru Abdirezzak-, thk. Abdulmu'ti Emin Kal'aci*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife
- Carlyle, T. (2004). *Kahramanlar, çeviri: Behzat Tanç*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Cerrahoğlu, İ. (2017). *Tefsir usulü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eco, U. (1996). *Yorum ve aşırı yorum*, çeviri: Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları.
- el-Buhari, Muhammed b. İ. (h.1400). el-Camiu's-Sahih, Kahire: Matbaa es-Selefiyye,
- el-Câbirî, M. (trs.). *Fehmu'l-Kur'an*. İstanbul: Mana Yayınları.
- el-Ferra, Ebu Zekeriyya Y. b. Z.. (2011). *Meani'l-Kur'an*, Beyrut: Alemu'l-Kutubi.
- el-Kuşeyrî. (2206). *Ebü'l-Hüseyn Muslim b. el-Haccâc, Sahih-i Müslim*. Riyad: Dâru't-Tayyibe.
- el-Maturidi. (2005). Ebu Mansur, *Tevîlatu'l-Kur'an, tahk., Mecdî Bâslum*. Beyrut: Daru'l Kutubi'l-İlmiyye.
- Elik, H. ve Coşkun, M. (2105). *Tevhit mesajı-özlü Kur'an tefsiri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- en-Nesefî, Abdullah b. A.b. M.. (1984). *Tefsiru'n-Nesefî*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- er-Râzî, Fahrüddin. (1993). *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrüt: Dâru'l Fikr.
- es-Sülemi, Abdu'l-Aziz b. Abdu's-Selam. (2008). *Tefsiru 'Iz b. Abdi's-Selam*, Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Esed, M. (1997). *Kur'an mesajı, meâl-tefsir*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları.
- et-Taberî, M.b.C. (2000). *Câmiu'l-beyan an tevi'li ayi'l-Kur'an*, tahk.: Muhammed Şakir, Müessetu'r-Risale.
- ez-Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım M. b. Ö. (2003). *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîli fî vucûhi't-te'vîl*, Beyrüt: Dâru'l- Kütübi'l-ilmîyye.
- ez-Zerkeşi, Bedruddin. (2001). *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Gül, Ali Rıza. (2003). Kıyamet Suresinin 16-19. ayetlerine yüklenen geleneksel yorumlar üzerine, *AÜİFD*, XIIIV(2).
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İ. (2010). *Tefsiru İbn Kesîr*, Beyrut: Daru Risaleti'l-Alemîyye.
- İbn Kuteybe. (2002). *Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim, Te'vîlu müşkili'l-Kur'an*, Beyrüt: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnu'n-Nedim. (1994). *el-Fihrist*, Beyrut: Daru'l-Marife.
- Mukâtil B. S. (h. 1423). *Tefsiru Mukâtil b. Suleyman, tahk.: Abdullah Mahmud Şahata*, Beyrut: Daru İhyai't-Turas.
- Öztürk, M. (2002). *Kur'an Dili ve Retoriği*, Ankara: Kitâbiyât.
- Öztürk, M. (2014). *Kur'an'ı Kerim meali-anlam ve yorum merkezli çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Tuncer, F. (2013). *Tenasüp (tematik) merkezli tefsirlere genel bir bakış*. Tefsire Akademik Yaklaşımlar, ed. Mehmet Akif Koç- İsmail Albayrak, Ankara: Otto Yayınları.
- Türcan, S. ve Dinç, Ö. (2015/2). Kur'an'ın İfade kalıpları nüzul kronolojisini aydınlatılabilir mi? Fâtiha suresinin nüzul zamanına ilişkin bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(28).
- Ünver, M. (2013). Muradı ilahiye ulaşma çabası ekseninde Kıyame Suresi 16-19'un komşu ayetlerle ilgisizliği vehmi üzerine bir mülâhaza. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14-15.